

WYDAWNICTWO UMCS

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. X

SECTIO N

2025

ISSN: 2451-0491 • e-ISSN: 2543-9340 • CC-BY 4.0 • DOI: 10.17951/en.2025.10.463-470

Sebastian Borowicz, Joanna Hobot-Marcinek (red.),
*Technopaideia. Zaawansowane technologie w edukacji
humanistycznej*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2024, ss. 410

Sebastian Borowicz, Joanna Hobot-Marcinek (Eds.),
*Technopaideia: Advanced Technologies in Humanistic
Education*, Jagiellonian University Press, Krakow 2024, pp. 410

Agnieszka Wierzbicka

Uniwersytet Łódzki. Wydział Filologiczny
ul. Pomorska 171/173, 90-236 Łódź, Polska
aagawierzbicka@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5291-5785>

Abstract. The monograph *Technopaideia: Advanced Technologies in Humanistic Education*, edited by Sebastian Borowicz and Joanna Hobot-Marcinek, published by the Jagiellonian University Press in 2024, addresses important issues related to the role of technology in humanistic education. The publication is not limited to describing modern educational tools, but also accentuates the need to change the approach to teaching and learning. It emphasizes that the implementation of technology should support both the development of digital skills and the cultivation of humanities values, such as reflexivity, creativity, and ethical responsibility. The monograph also discusses issues related to ethics and the challenges posed by the technologization of education, including the autonomy of teachers and students, privacy protection, and the impact of digitization on interpersonal relationships. The authors emphasize that technologies are not a neutral tool – their impact on educational processes depends on the broad social and cultural context.

Keywords: technologies in education; humanistic education; technologization of education

Abstrakt. Monografia *Technopaideia. Zaawansowane technologie w edukacji humanistycznej*, pod redakcją Sebastiana Borowicza i Joanny Hobot-Marcinek, wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego w 2024 roku, zawiera istotne zagadnienia związane z rolą technologii w kształceniu humanistycznym. Publikacja nie ogranicza się jedynie do opisu nowoczesnych narzędzi edukacyjnych, lecz akcentuje konieczność zmiany podejścia do nauczania i uczenia się. Podkreśla się w niej, że wdrażanie technologii powinno sprzyjać zarówno rozwijaniu umiejętności cyfrowych, jak i pielęgnowaniu wartości humanistycznych, takich jak refleksyjność, kreatywność czy etyczna odpowiedzialność. W monografii omówione są także kwestie związane z etyką oraz wyzwaniem, jakie niesie technologizacja edukacji, w tym autonomia nauczycieli i uczniów, ochrona prywatności czy wpływ cyfryzacji na relacje międzyludzkie. Autorzy podkreślają, że technologie nie są neutralnym narzędziem – ich wpływ na procesy edukacyjne zależy od szerokiego kontekstu społecznego i kulturowego.

Słowa kluczowe: technologie w edukacji; edukacja humanistyczna; technologizacja edukacji

W monografii *Technopaideia. Zaawansowane technologie w edukacji humanistycznej* pod redakcją Sebastiana Borowicza i Joanny Hobot-Marcinek podjęto temat niezwykle ważny, a zarazem aktualny i coraz częściej poruszany w odniesieniu do edukacji humanistycznej: „Technopaideia jest propozycją odpowiedzi na te wyzwania w obszarze współczesnej edukacji polonistycznej oraz, szerzej, humanistycznej. To projekt modelu kształcenia, w którym w procesach nauczania aktywnie, niemniej krytycznie, wykorzystuje się właściwości technosrodowisk” (s. 23).

Niewątpliwym atutem tej publikacji jest udział w niej nie tylko polonistów, lecz także kulturoznawców, medioznawców, filozofów, historyków sztuki oraz artystów i teoretyków intermedii, co pozwala czytelnikowi spojrzeć na podjęty problem z różnych perspektyw i interdyscyplinarnie – świadczą o tym dobitnie nazwy poszczególnych rozdziałów monografii: *Multimodalnie*, *Polonistycznie*, *Narzędziowo*, *Intermedialnie*. Dlatego *Technopaideia*, choć różnorodna w swoim założeniu, cechuje się spójnością w obrębie omawianej idei oraz odczuwalnym w każdym ze składowych artykułów szerokim oglądem różnych płaszczyzn nauczania.

Monografia składa się z sześciu części, w których omówiono zarówno teoretyczne, jak i praktyczne aspekty wykorzystania zaawansowanych technologii w edukacji humanistycznej.

Część zatytułowaną *Wstępnie* otwiera artykuł Sebastiana Borowicza *Technopaideia. Wstęp do rozpoznania problematyki technologizacji kształcenia humanistycznego* (s. 9–37), w którym autor nakreśla główne założenia i cele opracowania. Współredaktor tomu definiuje tytułową technopaideię jako koncepcję badawczą, ale i filozoficzną. To głębokie i niezwykle wnikliwe studium zjawiska prowadzi czytelników przez prezentację i analizę przykładów ukazujących,

w jaki sposób technologia wspomaga edukację humanistyczną oraz jak kształtuje wartości, myślenie i interakcje społeczne. To nowoczesny model kształcenia wypracowany w Ośrodku Badań nad Mediami, Edukacją i Kulturą (OBMEiK) w Uniwersytecie Jagiellońskim, który integruje zaawansowane technologie informacyjne oraz elementy edukacji STEM (*science, technology, engineering, math*) w procesie nauczania języka polskiego i literatury. Ponadto Borowicz przedstawia kontekst technologicznego przesilenia w edukacji oraz wyjaśnia kluczowe pojęcia, takie jak technologizacja egzystencjalnego doświadczenia człowieka czy technologizacja kształcenia humanistycznego, a także niezwykle rzeczowo zestawia wyzwania i zagrożenia związane z integracją narzędzi cyfrowych w naukach humanistycznych.

Na część drugą monografii – *Multimodalnie* – składają się cztery teksty, których autorzy skupiają się na sposobach wpływu technologii na percepcję, komunikację i edukację, integrując różne formy przekazu i interakcji. Anna Nacher w *To nie sztuczna inteligencja jest naszym największym zagrożeniem – rozległe performanse technologii medialnych* (s. 41–56) proponuje „zmianę perspektywy w myśleniu o edukacyjnym wykorzystaniu nowych technologii” (s. 56) i podejmuje refleksję kulturoznawczą na temat świadomych praktyk edukacyjnych, uwzględniających pełny performatywny wymiar technologii medialnych. Rozważania Michała Krzykawskiego *Przysposobienie technologiczne* (s. 57–70) dotyczą relacji między technologią a edukacją, ze szczególnym uwzględnieniem roli uniwersytetu w erze cyfrowej. Autor wskazuje na zmieniające się technologie, które redefiniują proces uczenia się, a także na wyzwania, jakie stoją przed instytucjami edukacyjnymi w odniesieniu do dynamicznego rozwoju technologicznego. Postuluje wprowadzenie do szkół nowego przedmiotu – przysposobienia technologicznego, który ma być co do zasady krytyką technologii. Analiza Sideya Myoo (Michała Ostrowickiego) *Po drugiej stronie interfejsu – życie awatarów* (s. 71–80) ukazuje fenomen cyfrowych tożsamości w kontekście ich egzystencji w sieciowych i realnych przestrzeniach. Autor wskazuje, jak interakcje w wirtualnych światach wpływają na relacje międzyludzkie oraz jakie implikacje niesie to zjawisko w edukacji i rozwoju osobistym w dobie cyfryzacji. Edyta Sadowska i Miłosz Horodyński w artykule *Cyberświat jako przestrzeń edukacyjna – perspektywy nowych form reprezentacji, interpretacji i komunikacji* (s. 81–94) koncentrują się na możliwościach, jakie technologie cyfrowe oferują w zakresie reprezentacji wiedzy, jej interpretacji oraz komunikacji w procesie uczenia się. Autorzy dociekają, w jaki sposób cyberprzestrzeń – jako dynamiczne i interaktywne środowisko – wpływa na proces edukacyjny, otwierając nowe perspektywy dla uczniów i nauczycieli, ale także wprowadzając do ich życia nowe zagrożenia.

Część trzecia – *Polonistycznie* – składa się z pięciu artykułów, w których skoncentrowano się na dydaktyce języka polskiego w erze cyfryzacji, poruszając m.in. temat metod pracy z poezją w perspektywie nowych mediów oraz przyszłości polonistyki w rzeczywistości cyfrowej. Otwierający ją artykuł Joanny Hobot-Marcinek „Czaty kolumny maupy bramy” – *Tadeusz Różewicz jako teoretyk mediów* (s. 97–109) to intrygująca propozycja badawcza twórczości autora *Szarej strefy* przeprowadzona z perspektywy teorii mediów. Autorka analizuje utwory Różewicza pod kątem krytyki konsumpcjonizmu medialnego oraz dehumanizacji relacji społecznych w erze cyfrowej i podkreśla, że pisarz – mimo że niebezpośrednio związany z teorią mediów – odgrywał w swojej twórczości rolę przenikliwego obserwatora i krytyka przemian kulturowych związanych z rozwojem technologii. Dariusz Szczukowski w *Nauczaniu poezji w dobie cyfryzacji* (s. 111–125) analizuje wyzwania i możliwości związane z edukacją poetycką w kulturze zdominowanej przez sztuczną inteligencję i algorytmy. Autor, odwołując się do tekstów Bernarda Steigera, wykazuje krytycznie, w jaki sposób technologie zubażają odbiór poezji, a także jak można – skutecznie – przeciwdziałać temu zjawisku. Kolejny w tej części monografii jest artykuł Sebastiana Borowicza *Homerus in schola, czyli o pożytku z (nie)czytania w epoce ponowoczesnych technośrodowisk* (s. 127–153). Zawiera on interesującą, a zarazem prowokacyjną refleksję nad rolą klasycznej literatury w dobie cyfrowej. Autor stawia pytania o sens lektury *Iliady* i *Odysei* Homera w czasach, gdy uczniowie otoczeni są przez technomedialne środowiska, a tradycyjne formy obcowania z tekstem ustępują miejsca innym możliwościom. Proponuje siedem oryginalnych, niestandardowych działań, które mogą skłonić adeptów nauki do (nie)czytania, a tym samym do (nie)poznawania świata cywilizacji helleńskiej. Czwarty artykuł autorstwa Małgorzaty Gajak-Toczek *Przyszli poloniści w cyfrowym świecie. Wybrane aspekty zjawiska* (s. 155–172) to głos w dyskusji o przyszłości polonistyki i o roli, jaką w tym kontekście odgrywają technologie cyfrowe. Autorka koncentruje się na analizie wyzwań i możliwości, jakie stoją przed młodzieżą akademicką studiującą polonistykę w dobie dynamicznego rozwoju technologii, a także na wybranych zjawiskach, które kształtują jej edukację i przyszłą karierę zawodową. Proponuje też konkretne rozwiązania (m.in. czytanie kontekstowe, czytanie „sieciowe”, tworzenie stron facebookowych do celów naukowych, redagowanie komiksów), które mogą pomóc w przygotowaniu młodych polonistów do pracy w zmieniającym się świecie. Ostatni w tej części monografii artykuł Marty Rusek *Polonista patrzy w przyszłość* (s. 173–190) jest próbą diagnozy edukacji polonistycznej. Jak wspomina autorka, jej celem jest nie tyle „tworzenie futurologicznych przepowiedni ani też poszukiwanie pragmatycznych rozwiązań czy modeli edukacyjnych”, ile „wzbudzenie namysłu” (s. 173)

nad problemem, jak współczesne zmiany technologiczne wpływają na nauczanie języka polskiego. Punktem odniesienia staje się dla autorki opowiadanie Liona Feuchtwangera *Odyseusz i wieprze, czyli tarapaty z kulturą*, które pokazuje, w jaki sposób zostawić za sobą to, co znane i pójść w edukacji polonistycznej „w kierunku nieprzewidywalnego” (s. 182).

Czwarta część monografii – *Narzędziowo* – zawiera opisy cyfrowych narzędzi wykorzystywanych w różnych dziedzinach humanistyki, takie jak np. bazy reprodukcji dzieł sztuki, sztuczna inteligencja wykorzystywana do analizy tekstów, interakcje z humanoidalnymi robotami w edukacji czy modele kształcenia oparte na technologii VR i AR. Część tę otwiera tekst Gościwita Malinowskiego „*Gromadzić wszystko – inwentaryzować wszystko – przeszukiwać wszystko*” – w pogoni za ideałem metodologicznym filologii klasycznej (s. 193–207). Jest to szczegółowe studium metodologii filologii klasycznej, w którym uwzględniono jej dążenia do kompleksowego gromadzenia, inwentaryzowania i analizowania źródeł. Autor stawia tezę, że od swoich wczesnonowożytnych początków filologia klasyczna dąży do stworzenia idealnego systemu, który pozwoliłby na pełne i obiektywne poznanie antycznego świata. Następnie Kamila Kłudkiewicz w artykule *Narzędzia cyfrowe w warsztacie współczesnego historyka sztuki. Kilka uwag o bazach reprodukcji dzieł sztuki* (s. 209–223) porusza temat wpływu technologii cyfrowych na badania historyczno-artystyczne. Autorka wskazuje bazy reprodukcji dzieł artystycznych jako jedno z kluczowych narzędzi w pracy współczesnego historyka sztuki, a także rozważa ich wartość w warsztacie badawczym. Artykuł Katarzyny Możejko *YouTube na lekcjach o literaturze – społeczne konteksty interpretacji. Wizerunek youtubera/ki a kreacje bohaterów „Lalki”* (s. 225–238) jest próbą odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób integracja treści z YouTube może wzbogacić interpretację literacką dzieła literackiego. Autorka osadza analizowane filmy z serwisu internetowego w szerokim kontekście społecznym i kulturowym, odwołując się do teorii literatury, kulturoznawstwa i medioznawstwa, co pozwala na głębsze zrozumienie omawianego tematu i łączenie zjawisk z pozoru nieposiadających elementów wspólnych. Porównując kreacje bohaterów *Lalki* z wizerunkami youtuberów bliskich młodemu pokoleniu, Możejko ukazuje, że takie zestawienie może prowadzić do głębszego zrozumienia motywacji postaci literackich oraz do refleksji nad współczesnymi wzorcami osobowościowymi. Ostatni w tej części artykuł *Czy Książyc zrobiony jest z sera? Rozmowy zwiedzających Centrum Nauki z humanoidalnym robotem Mikołaj Kopernik* autorstwa Ilony Hłowieckiej-Tańskiej i Katarzyny Potęgi vel Żbik (s. 239–248) jest prezentacją roli robotów humanoidalnych w edukacji i stanowi wkład w dyskusję na temat integracji nowoczesnych technologii w instytucjach popularyzujących naukę. Zawiera także analizę, jak interakcje

i budowane relacje z robotem wpływają na postrzeganie technologii przez ludzi oraz jakie wyzwania etyczne się z tym wiążą.

Na piątą część monografii – *Intermedialnie* – składają się cztery teksty, w których badaniu poddano relacje między technologią a sztuką, jak również przeanalizowano wpływ nowych mediów na współczesną twórczość artystyczną oraz rolę technik cyfrowych jako elementu strategii artystycznej. Artur Tajber w *Technologii intermediów. Nowe media sztuki w Krakowie 1970–2020* (s. 251–274) prezentuje bogaty materiał faktograficzny, ukazując ewolucję otwartych, intermedialnych form sztuki oraz ich wpływ na praktyki artystyczne i edukacyjne w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie na przestrzeni pięciu dekad. Autor koncentruje się na kluczowych momentach i postaciach, które wpłynęły na kształtowanie się sztuki intermedialnej w artystycznym środowisku Krakowa. Szczególną uwagę poświęca okresom przełomowym – latom 70. XX wieku, kiedy doszło do intensywnego rozwoju nowych form artystycznych, oraz współczesności, gdy cyfryzacja i globalizacja w istotny sposób wpłynęły na praktyki artystyczne. Artykuł Ewy Bloom-Kwiatkowskiej *Ekran vs obraz. Techniki cyfrowe i multimedialne jako element strategii artystycznej i manifestacji oporu w sztuce* (s. 275–294) zawiera analizę własnego procesu twórczego opartego na działaniach wywrotowych wobec presji medialnej gry, wykorzystującego techniki cyfrowe i tradycyjne, ale także performance. Autorka podkreśla, że „każdej pracy wizualnej towarzyszy proces myślowy, który nie jest wizualizacją, lecz myślą wyrażoną słowami” (s. 290), a jej dzieła są przykładem refleksji na temat roli technik multimedialnych w sztuce współczesnej, ukazują bowiem ich potencjał jako narzędzi zarówno twórczej ekspresji, jak i krytycznego komentarza wobec otaczającej nas rzeczywistości. Artykuł Anny Włodarczyk *Pokój Vincenta van Gogha – od obrazu malarskiego do metawersu. Multimodalne inspiracje i projekty* (s. 295–321) to refleksja na temat integracji sztuki z nowocześniejszymi technologiami, w której ukazano, jak dzieła takie jak *Pokój w Arles* mogą być reinterpretowane i doświadczane na nowo dzięki multimodalnym projektom i przestrzeniom wirtualnym, a także – w nawiązaniu do dydaktyki języka polskiego – jak je wykorzystywać, aby móc w pełni doświadczać tekstów kultury. Intermedialną część monografii zamyka tekst Grzegorza Bilińskiego i Alicji Duzel-Bilińskiej *1967 – wytwarzanie czasu w kinie Kijów* (s. 325–385), zawierający analizę architektoniczno-kulturowego znaczenia krakowskiego Kina Kijów, otwartego w 1967 roku, wspartą opowiadaniem wirtualnym. Autorzy w literacko-graficznej opowieści złożonej z 36 kart skupiają się na unikalnym projekcie Kina, które było wyjątkowym na te czasy dziełem modernizmu oraz w momencie powstania największym i najnowocześniejszym obiektem tego typu w Polsce. Autorzy rozszyfrowują, w jaki sposób architektura i przestrzeń Kina

Kijów wpływają na percepcję czasu przez widzów, ale także zwracają uwagę na takie elementy jak: układ przestrzenny, zastosowane materiały, integracja Kina z otaczającą go tkanką miejską.

Monografię *Podsumowująco* zamyka współredaktorka tomu Joanna Hobot-Marcinek artykułem *Multimodalna polonistyka w epoce technologicznego przesilenia* (s. 389–397). Tekst ten zawiera refleksje na temat przyszłości edukacji humanistycznej w nawiązaniu do przesilenia technologicznego. Autorka koncentruje się na koncepcji multimodalności, ukazując, jak integracja różnych mediów i form wyrazu może wzbogacić nauczanie i badania w tej dziedzinie. Zwraca również uwagę na potrzebę rozwijania kompetencji multimodalnych u studentów polonistyki, co pozwoli im na efektywne funkcjonowanie w środowisku zdominowanym przez różnorodne media i technologie. Szuka też odpowiedzi na pytania m.in. o to, jak sprostać wyzwaniom stojącym przed kształceniem humanistycznym w dobie rewolucji technologicznej, jak zachować wartości humanistyczne w obliczu cyfrowej transformacji oraz jakie kompetencje będą kluczowe dla przyszłych pokoleń.

Technopaideia. Zaawansowane technologie w edukacji humanistycznej to nieprzypadkowy tytuł wybrany przez redaktorów tomu, nawiązuje bowiem do toczonej od lat dyskusji na ten temat. Warto podkreślić, że redaktorzy i autorzy tomu kierują tę dysputę na nowe tory, budując innowacyjny paradygmat naukowy i dydaktyczny. Podkreślają, że to nie tylko wykorzystanie narzędzi technologicznych w edukacji, ale również zmiana sposobu myślenia o procesie uczenia się i nauczania, wykraczająca daleko poza sferę kształcenia. Tym samym tytułowa technopaideia jest rozumiana jako proces, który prowadzi do rozwoju nowych kompetencji cyfrowych, niezbędnych w erze nowych mediów, ale także do doskonalenia szeroko pojętych wartości humanistycznych, takich jak: krytyczne myślenie, kreatywność, innowacyjność, odpowiedzialność, empatia, solidarność, sprawiedliwość, otwartość na różnorodność. Autorzy analizują, jakie wartości humanistyczne są istotne w technologiczacji edukacji i jak mogą być one chronione. Zwracają uwagę na to, że nowoczesne narzędzia cyfrowe powinny wspierać rozwój człowieka, a nie zastępować jego zdolność do krytycznego myślenia, twórczości i refleksji nad światem.

W tomie poruszone są również etyczne aspekty technopaidei, takie jak: autonomia nauczyciela i ucznia/studenta; odpowiedzialność za kształtowanie świadomości uczniów/studentów; granice prywatności i bezpieczeństwo danych; dostępność i sprawiedliwość społeczna; wpływ technologii na relacje międzyludzkie. Nie mniej istotne są, także z perspektywy autorskiej, egzystencjalne problemy – tu wśród najważniejszych pojawiają się te związane z sensem edukacji w epoce technologicznej, tożsamością człowieka w świecie cyfrowym,

zanikiem doświadczenia rzeczywistości oraz rolą nauczyciela w procesie edukacyjnym. W tomie wyraźnie wybrzmiewa myśl, że technologie nie funkcjonują w izolacji, lecz są wytworem ludzkiej aktywności i służą realizacji ludzkich celów. Konsekwencje ich wdrażania i użytkowania znajdują odzwierciedlenie na poziomie zarówno jednostkowym, jak i społecznym oraz wyraźnie wskazują na interaktywną relację między nimi a człowiekiem. Monografia *Technopaideia. Zaawansowane technologie w edukacji humanistycznej* ukazuje na wielu płaszczyznach, że proces implementacji i dyfuzji technologii wymaga dogłębnego zrozumienia ich kontekstu społeczno-kulturowego. Co ważne, współczesna rzeczywistość – oparta na różnorodności i wieloaspektowości, a także na coraz wyraźniej zauważalnej transdyscyplinarności – dąży do stworzenia nowych obszarów wiedzy, wykraczających poza tradycyjne podziały naukowe, i wymaga korzystania z szerokiego spektrum możliwości oferowanych przez nowoczesną naukę. W związku z tym niezbędne staje się kształtowanie zdolności do myślenia intersekcjonalnego. To właśnie ono pozwala dostrzec, że technologie użyte w edukacji humanistycznej nie są neutralne – ich wprowadzenie i sposób użytkowania zależą od wielu współlistniejących czynników. Dzięki temu podejściu można projektować sprawiedliwe i dostępne formy nauczania cyfrowego, które uwzględniają różnorodność doświadczeń uczniów/studentów. Właśnie takie podejście przyjęli redaktorzy i autorzy tekstów zawartych w recenzowanym tomie, co należy szczególnie docenić.

Konkludując, recenzowana monografia jest cenną pozycją naukową, podejmującą istotny we współczesnym świecie temat relacji edukacji humanistycznej i technologii, skierowaną nie tylko do przedstawicieli nauk humanistycznych, ale również do szerokiego grona czytelników zainteresowanych kondycją współczesnej edukacji. Należy mieć nadzieję, że – zgodnie z intencją redaktorów – zawarte w książce głosy staną się źródłem dyskusji gremiów skupionych wokół szeroko pojętej humanistyki i stworzą wokół niej środowisko specjalistów, wdrażających i rozwijających na co dzień prezentowane w tomie idee i pomysły.